

Neumanns verden

Iver B. Neumann, *Concepts of International Relations, for Students and Other Smarties*
 Ann Arbor, University of Michigan Press (2019)
 Anmeldt av Andreas H. Hvidsten, MF vitenskapelig høyskole

Iver B. Neumanns *Concepts of International Relations, for Students and Other Smarties* (2019, University of Michigan Press, heretter *Concepts*) er en original introduksjonsbok til studiet av internasjonal politikk, basert på hans forelesninger for førsteårsstudenter ved London School of Economics. Den er personlig, både i stil og i tilnærming til faget. Det er lett å høre Neumanns stemme i denne teksten, noe som er uvanlig – men også forfriskende – i en innføringsbok.

Ideen bak boken er klart presentert i introduksjonen, hvor han posisjonerer prosjektet som en slags tredje vei, som verken begynner med teoretiske tradisjoner eller historie. I stedet er Neumanns ambisjon å kombinere teori og praksis «by starting with the very language that people who have conducted international relations at different historical junctures have used and that scholars of international relations have partially adopted as their own» (Neumann, 2019, s. 3).¹

Concepts er således ganske annerledes skrudd sammen enn andre introduksjonsbøker, som gjerne bruker teori og historie som inngangsport til faget. Denne kontrasten bør være av interesse for alle som underviser internasjonal politikk, for *Concepts* byr på pedagogiske muligheter som ikke nødvendigvis dekkes av mer konvensjonelle tekstbøker. Intensive dypdykk i enkeltemner er ikke en vanlig måte å introduseres for et fag på. Med denne boken på pensum, vil førsteårsstudenter kastes ut på fagets dype ende før de har lært det å kjenne. Dette kan være noe brutalt, men det er unektelig også noe verdifullt i en slik tilnærming.

¹ Heretter vil alle referanser til Neumanns bok bare være markert med sidetall i parentes.

Da jeg leste boken forestilte jeg meg selv som en ung student Neumann tar rundt skulderen og leder inn i et rom hvor det foregår samtaler jeg ikke har noen forutsetning for å delta i, men hvor jeg likevel får anledning til å være med, gjennom Neumann. Å lese *Concepts* er litt som å være med pappa på jobb: inspirerende og lærerikt, selv om man ikke nødvendigvis forstår alt som foregår.

Det er 19 kapitler i boken, som til sammen dekker rundt 30 konsepter (Neumann selv er ikke helt klar på det nøyaktige tallet). Noen kapitler er veldig fokuserte på ett tydelig konsept, som «staten» (kap. 3), «imperier» (kap. 4), «utenrikspolitikk» (kap. 6), «sikkerhet» (kap. 10) og «diplomati» (kap. 13). Andre kapitler er mer flytende og tar opp flere konsepter i sammenheng. Det er for eksempel ikke et eget kapittel om «makt», men maktbegrepet spiller en sentral rolle i kap. 12 om «stormakter», kap. 15 om «maktbalanse» og kap. 17 om «makt og suverenitet».

Det er imponerende hvor mye Neumann får plass til i de relativt korte kapitlene (fra 6 til 12 sider). De kan fint leses som enkeltstående introduksjoner til hvert konsept. Det er en av bokens styrker at den ikke nødvendigvis må leses som en helhet. I undervisningssammenheng vil den kunne være et godt supplement til annen litteratur, som en fordypning i sentrale enkeltemner. Om boken som helhet kan stå alene som en introduksjonsbok til faget, er jeg imidlertid litt skeptisk til. Neumann forutsetter en god del forkunnskap hos leseren, særlig hva gjelder gjengse teorier og begreper i IR. De fleste ferske studenter vil nok behøve en litt mykere inngang.

Kapitlene starter gjerne med en generell definisjon og litt etymologi. Deretter følger en (ofte litt springende) historisk gjennomgang, både av hvordan begrepet er blitt brukt i ulike sammenhenger og de skiftende historiske realitetene begrepet har referert til. Til slutt kommer det noen oppsummerende refleksjoner. Dette er en struktur som i all hovedsak fungerer bra, men den kunne gjerne vært litt mer systematisk gjennomført. Kapitlene er såpass løsslupne og essayistiske i formen at det tidvis går ut over det pedagogiske. Den sjarmerende lette og ledige formen hadde tålt litt innstramning.

Det er også en del ujevnheter i innhold. Neumann er godt informert om det meste, men enkelte av temaene virker mer tilgjengelige for hans begrepshistoriske tilnærming enn andre. To ytterpunkter i så måte er kap. 13 om «diplomati» og kap. 5 om «internasjonale, transnasjonale og subnasjonale organisasjoner». Diplomati-begrepet passer denne boken perfekt: Det har en lang historie som strekker seg tilbake til politikkenes fødsel, og det har vært gjenstand for refleksjon og meningsbrytning omtrent like lenge (at Neumann selv har forsket på diplomati hjelper nok også). De ulike organisasjonstypene i internasjonal politikk er derimot ikke like idehistorisk mettede begreper og realiteter. Der hvor kap. 13 knapt kunne vært skrevet av andre, kunne kap. 5 stått i hvilken som helst introduksjonsbok, og fremstår litt som et pliktløp.

De fleste kapitlene befinner seg et sted mellom disse ytterpunktene: Noen temaer fungerer ypperlige med denne begrepshistoriske tilnærmingen, andre mindre bra. Boken hadde fått en tydeligere profil dersom Neumann hadde gjort noen

prioriteringer her, for eksempel hatt litt færre (men lengre) kapitler om de temaer hvor hans tilnærming gir ham et komparativt fortrinn. Dette er likevel en mindre innvending i den store sammenheng som ikke går betydelig ut over bokens bruksverdi – særlig ikke dersom en velger ut de kapitlene som fungerer best.

En litt større innvending handler om Neumanns uavklarte forhold til prinsipielle spørsmål knyttet til språk, refleksivitet og teori, som boken gjentatte ganger reiser – og som er av avgjørende betydning for den praktisk-språklige tilnærming til internasjonal politikk han står for – men som likevel ikke behandles helt med det alvor det disse spørsmålene fortjener. Det står i en av omtalene av boken som er trykket på omslaget at *Concepts* «maskeraderer» som innføringsbok. Det er treffende. Neumann virker til å ha et større prosjekt her enn simpelthen å introdusere studenter for internasjonal politikk. Det er en bestemt tilnærming til faget han står for og presenterer. I bokens ånd skjer denne presentasjonen gjennom en praktisk demonstrasjon fremfor en teoretisk utlegning, men det er likevel et teoretisk maskineri som opererer i bakgrunnen.

Neumann redegjør bare delvis for dette teoretiske utgangspunktet for boken, noe som for så vidt er forståelig med tanke på at han ønsker å fokusere på praksis fremfor teori, men det er også litt problematisk. Det er denne problematikken jeg skal fokusere på i resten av denne anmeldelsen. Dette vil ta oss godt utenfor tematikk man vanligvis støter på i innføringsbøker (og i anmeldelser av slike bøker!), men Neumanns bok er såpass interessant som prosjekt i seg selv at jeg håper leseren kan tilgi dette. Etter mitt syn er det for øvrig positivt at boken kan stimulere til debatt om dens premisser, noe som gjør den tankevekkende på en helt annen måte enn mye annen innføringslitteratur.

En bemerkning om språkfilosofi

Neumann bruker overraskende lite tid på å drøfte språkets rolle i internasjonal politikk. Dette er synd, både med tanke på selve premisset for boken, og fordi det lille han faktisk sier om språkfilosofi slettes ikke er enkelt og uproblematisk. Det er fire tenkere Neumann selv trekker frem i introduksjonskapitlet, og som åpenbart spiller en stor, men noe underdrøftet, rolle i boken: Reinhart Koselleck – en av Neumanns «major sources of inspiration» (s. 4) – Friedrich Nietzsche, Pierre Bourdieu og Michel Foucault.

Disse tenkerne har til felles et utpreget «anti-essensialistisk» syn på konsepter, som også Neumann bifaller: At konsepter er fundamentalt kontekstavhengige og ikke har universelt meningsinnhold. Det er rett og slett «nothing outside the general context where the concept is used, what we call discourse, that can be used to pin down once and for all what a concept means» (s. 4). Dette er en svært betydningsfull antakelse som preger presentasjonen av de ulike begrepene i boken, noe som i seg selv er grunn til å drøfte den litt mer inngående enn det Neumann gjør. En annen grunn er at Neumann selv ofte havner i et spenningsforhold til dette prinsippet.

For eksempel, seks sider etter at han har fremhevet Nietschzes påstand at konseptet «cannot be summed up in a universally applicable definition» (s. 5), kommer følgende (universelle) definisjon av konseptet «stat»: «a kind of polity that homogenizes territory on the principle that it has one center, the capital, which ideal-typically dominates the rest of the territory [...] in equal measure» (s. 11). Hvordan skal disse to tingene forenes? Tok Nietzsche feil? Kan man komme med en universell definisjon likevel? Disse spørsmålene lar Neumann stå ubesvart – og ustilt.

Et annet eksempel er i kapitlet om utenrikspolitikk, hvor Neumann først gjentar en annen av Nietzsches aforismer om at «only that which has no history can be defined» – for så, én setning senere, å *definere* utenrikspolitikk som «a policy drawn up by states for how to interact with other state and nonstate agents in order to reach goals» (s. 51).² Dermed har Neumann tilsynelatende tilbakevist Nietzsche ved å peke på et konsept med en historie, som eksisterer i både moderne og før-moderne varianter, som likevel kan defineres. Neumann ville sikkert ikke vært enig i denne konklusjonen, men for oss som ikke umiddelbart deler hans språkfilosofiske overbevisninger fremstår dette som selvmotsigelser som i det minste burde drøftes.

De to nevnte eksemplene illustrerer, etter mitt syn, et større poeng: Det er vanskelig å være anti-essensialist i praksis. Selv Nietzsche hadde problemer med dette, og han var blant dem som forsøkte hardest. Man tvinges ganske raskt til å snakke som om konseptet har et ikke-arbitrært, universelt meningsinnhold når man forsøker å si noe om dem. Selv om innholdet i begreper som «diplomati» (kap. 13) kan endre seg med tiden – også på måter vi i dag ikke kan forutse – så må det også, et eller annet sted, være en grense for hva «diplomati» kan være. Jakten på disse grensene er jakten på et fenomenens essens. «Diplomati» kan ikke være alt, og alt kan ikke være «diplomati».

At Neumann henfaller til et universalistisk språk i sin presentasjon av de ulike konseptene er således ikke en tilkortkommenhet, men, etter min mening, en uunnværlig del av å delta i vår kollektive samtale om hva internasjonal politikk er. Formålet med denne samtalen er å gi oss et bedre innblikk i vår globale situasjon, noe *Concepts* absolutt kan bidra til – men ikke hvis Neumann skulle tatt sin egen språkfilosofi altfor bokstavelig.

Dette innebærer ikke at hele dette meningsinnholdet må gripes i én altomfattende definisjon. Det er fint mulig å ha mange konkurrerende og kompletterende definisjoner av «stat», for eksempel. Men dersom disse definisjonene skal kunne brytes mot hverandre i fruktbar dialog, må det skje under en antakelse om at de forsøker å fange inn essensen av samme ting – slik Weber og Durkheim forsøkte med sine berømte definisjoner av staten, og slik Neumann forsøker i denne boken.

² Denne definisjonen henspiller riktignok på *moderne* utenrikspolitikk, så fenomenet Neumann snakker om er ikke ahistorisk, men selve definisjonen er likevel universell.

En bemerkning om refleksivitet

Neumann tar også for lett på forholdet mellom analytisk og praktisk språk. Han gjør det klart i starten av boken at han ser et skille mellom det analytiske språket til samfunnsvitere og det praktiske språket til de som samfunnsvitere studerer. Av disse privilegerer han *analytisk* språkbruk – altså språket til «people who are studying, talking and writing about a phenomenon, as distinct from, say, everyday usage» (s. 5). Helt mot slutten av boken kommer han tilbake til dette, i en passasje hvor han legger vekt på hvordan analytisk og praktisk språkbruk må skilles fra hverandre: «Mixing up of analytical categories that we use to understand social reality, on the one hand, and the categories that the people studied live by, on the other, is a recipe for bad analysis» (s. 169).

Men dette skillet mellom samfunnsviterens analytiske kategorier og de studertes selvforståelse er neppe noe vesensskille – kanskje særlig ikke i internasjonal politikk. De aller fleste som praktiserer internasjonal politikk er høyt utdannede mennesker som også tar del i, og har internalisert mye av, det analytiske språket om det de praktiserer.³ Neumann har nok undervist flere av dem selv.

At det analytiske språket er (med-)konstituerende for politisk praksis er et poeng Neumann selv kommer med i boken. Med henvisning til Anthony Giddens «doble hermeneutikk» påpeker han at «[o]ur analyses are not distinct from what we study» (s. 104). Nettopp denne med-konstituerende rollen til samfunnsviteren gjør refleksivitet avgjørende i samfunnsvitenskapen, skriver han: Den doble hermeneutikk er en «hefty reminder of the importance of the standpoints and value judgements we bring to our analyses» (s. 105). Neumann har skrevet mye om refleksivitet i andre sammenhenger (Neumann & Neumann, 2017), men selv-refleksjon er ikke noe som preger *Concepts*, noe som på et par punkter er litt uheldig. Denne mangelen, vil jeg påstå, er i ytterste instans et spørsmål om det nettopp det boken ønsker å unngå: teori.⁴

³ Videre: «On the contrary, our analyses feed into the phenomena we study and become part of those phenomena». Han snakker om dette som et «problem» og et «general predicament of for the social scientist» (s. 104), men det kan jo like gjerne fremstilles som en mulighet. For er det ikke et poeng at studiet av internasjonal politikk også skal virke inn på internasjonal politikk? Dersom det forholder seg slik, er nok språket en av de viktigste påvirkningskanaler vi har.

⁴ Neumanns standpunkter skinner igjennom enkelte steder, men det har mer å gjøre med hans personlige stil enn noen form for systematisk selv-ransakelse. Et eksempel er i kapitlet om nasjonalstaten, som vi får vi høre «has [...] spread across the globe and wrought untold damage, by breaking up already existing societies by sometimes introducing and always reinforcing the concept of ethnicity» (s. 22). Fem kapitler senere snakkes det om den samme nasjonalstaten som «an ingredient in the struggle against colonialism» (s. 74), noe som muligens skulle tilsi at dette grunnkonseptet for den nåværende internasjonale orden ikke bare har vært til skade. Hvordan disse to tingene henger sammen – og de trenger på ingen måte å være motsetninger – er imidlertid ikke godt å få rede på når den overordnede refleksjonen mangler.

Et spørsmål om teori

Et avgjørende spørsmål i en bok som *Concepts*, som helt eksplisitt forsøker å være et alternativ til teori-baserte introduksjoner til IR, knytter seg til forholdet mellom konsepter og IR-teori. La meg, i selv-refleksivitetens navn, kort redegjøre for min egen tenkning om dette, så leseren forstår hvor min kritikk kommer fra.⁵ Dersom IR-teorier har konkurrerende forståelser av begreper som «stat» og det «internasjonale system» etc., vil man, dersom man våger seg på en definisjon av disse begrepene, ikke kunne unngå å ta en stilling til teori. Dersom disse teoriene i tillegg er uttrykk for ideologier, vil det å ignorere teori medføre risiko for å innta politiske posisjoner en selv ikke er klar over, fordi man tenker seg selv rent analytisk innstilt til sitt studieobjekt.

Neumanns teoretiske standpunkt, ut over det rent språkfilosofiske, er lite redegjort for. Til erstatning får vi i starten av boken en avklaring av Neumanns *sosiale posisjon* som «a white male from Norway». Dette fungerer som et slags innledende ritual hvor han toer sine hender og ber leseren «take the measures you think are appropriate in this regard» (s. 6). Denne informasjonen hjelper oss imidlertid ikke så langt på vei. Jeg er også en hvit norsk mann, og jeg har, som leseren på dette tidspunkt vel allerede har forstått, et helt annet syn på en rekke grunnleggende filosofiske spørsmål enn det Neumann har. Teoretisk refleksjon må til, sosiologisk analyse av en selv er ikke nok.⁶

I flere av kapitlene i *Concepts* er denne problematikken håndtert ved at Neumann faktisk engasjerer ulike teorier (uten at de er forklart på forhånd). Et godt eksempel er kapitlet om globalisering og «global governance» (kap. 9), hvor «global governance»-begrepet presenteres gjennom tre teoretiske linser: konstruktivism, realisme og poststrukturalisme (s. 82–84). Denne passasjen er informativ på flere måter. For det første gir den en interessant og tilgjengelig fremstilling av global governance-problematikken fra ulike perspektiver – nøyaktig det man ønsker seg i en innføringsbok.

For det andre har denne utlegningen en bestemt dialektisk retning hvor konstruktivism og realisme opphøyes i et tredje, post-strukturalistisk perspektiv «that incorporates elements of them both» (s. 83), representert ved Neumanns egen bok

⁵ Det er naturligvis ikke plass til å forsvare dette synet her, men det har jeg gjort andre steder (Hvidsten, 2019).

⁶ Noe er det naturligvis å hente på slik selv-sosiologisering. Neumann er, for eksempel, opptatt hvordan hans sosiale posisjon kan føre til «eurosentrisme», altså en privilegiering av «European experiences» (s. 6). Dette gjelder så vel i utvalget av begreper som i behandlingen av dem. Hvorvidt han har gått i denne fellen er det vanskelig for meg, som en med-europeer, å bedømme. Mitt bestemte inntrykk er at Neumann strekker seg langt for å i det minste bøte på eventuelle skader. Eksemplene er ofte ikke-europeiske og det er uvanlig mye i denne boken om steppopolitikk. Han er også, som nevnt, tidvis svært skeptisk til et av Europas fremste bidrag til internasjonal politikk: nasjonalstaten. Men dette siste punktet er muligens et tveegget sverd. Å være skeptisk til egen politiske og kulturelle arv er vel nå en godt integrert del av det å være europeisk akademiker? Slik sett kan det kanskje være bra med litt eurosentrisme, så lenge den antar en selv-refleksiv form?

(med Ole Jacob Sending) *Governing the Global Polity* (Neumann & Sending, 2010). Dermed får vi også, noe uventet og helt uannonsert, et innblikk i Neumanns eget teoretiske perspektiv, hvordan det forholder seg til to andre teoretiske perspektiver, samt et argument for dets privilegerte plass som en dialektisk syntese.

Helt sentralt i dette perspektivet står Foucault, som er en gjennomgangsfigur i boken. Det er fullt mulig for den observante leser å utlede en god del om Neumanns større analytiske verdenssyn ut fra disse passasjene, også ut over det rent språkfilosofiske som behandles ganske eksplisitt (om enn ikke grundig nok, jf. ovenfor). I tillegg til den ovennevnte delen om «global governance», får vi i kapitlet om makt og suverenitet (kap. 17) en ganske grundig innføring i Foucaults maktanalyse – en sjeldenhet i innføringsbøker i IR – og særlig i konseptet «governmentality» (s. 146–151), som Neumann åpenbart har sans for.⁷

Foucaults maktbegrep og Neumanns språkfilosofi (kap. 1, se ovenfor) henger tett sammen. Begge er sentrert rundt betingelsene for «what you can say, what truth claims can be made, and be taken seriously» (s. 7), noe som er gjenstanden for den typen maktutøvelse Foucault har i tankene. I én forstand kan man si at «governmentality» er det politiske korrelatet til et språk uten universelle standarder. Siden det ikke finnes en høyere standard for hva, for eksempel, «rettferdighet» er, så blir kampen om å kontrollere definisjonen – eller «diskursen» generelt dersom en ser litt større på det – en ren maktkamp.

Jeg har forsøkt å vise at denne anti-universalismen er en logisk vanskelig posisjon å innta rent språkfilosofisk, siden vi raskt tvinges inn i et universelt språk dersom vi ønsker å snakke om hva noe er (og ikke er), slik Neumann nødvendigvis må gjøre i en bok om konsepter. Denne logiske vanskeligheten forplanter seg videre til Foucault, hvis «governmentality»-begrep må ses i et helt annet lys dersom det viser seg at diskurskamp ikke bare er maktkamp. Det betyr naturligvis ikke at diskurskamp ikke også er maktkamp, men det fremstår nå som bare én side av saken. Hele problematikken må løftes opp et hakk.

Nettopp slike løft er vanskelig å få til når det foucauldianske rammeverket for boken ikke blir utarbeidet og gjennomreflektert i tilstrekkelig grad. Dette blir naturligvis mest påtrengende når faktiske foucauldianske begreper behandles, men det vil nok være relevant, på et eller annet nivå, for alle kapitlene i boken. Hva er konsekvensene av å anlegge et slikt verdenssyn som utgangspunkt for begrephistorie om internasjonal politikk? Det hadde vært mer interessant å få et innblikk i hva Neumann

⁷ Presentasjonen av Foucault og «governmentality» er for øvrig forbilledlig klar i boken. For den uinnvidde leser: «Governmentality» er en form for maktutøvelse som går gjennom subjektets (altså den det utøves makt mot) egen forståelse – av en selv, av hva som er rett og galt, sant og usant, passende og upassende. Det er en idé som har åpenbare paralleller til Platons skyggeverden, Hegels ufrie bevissthetsformer og Marx' falske bevissthet. Det er, i en eller annen form, grunnleggende for alle former for kritisk teori. Likevel er det noen avgjørende betoningener som følger med nettopp Foucaults begrep.

tenker om dette, noe som, etter mitt syn, ville ivaretatt behovet for refleksivitet på en bedre måte enn bare en redegjørelse for hans sosiale posisjon.⁸

Dette bringer oss tilbake til bokens utgangspunkt om å begynne *in medias res*, uten teori. Er dette i det hele tatt mulig? Jeg stiller meg tvilende til det. Et viktig ankepunkt i så måte handler om selve utvelgelsen av begreper. Neumann har valgt konsepter som, etter hans syn, er «constitutive of and inherent in the relations between polities» (s. 6) – men på hvilket grunnlag har han gjort denne utvelgelsen? Der- som hovedfunksjonen til teori nettopp er at de skal fortelle oss hva som er essensielt og hva som er sekundært ved et fenomen, så må det nødvendigvis være på et *teoretisk* grunnlag.

Så lenge Neumann har en velutviklet formening om hva som former interna- sjonal politikk – og det har han åpenbart – så har han også en teori. Den bobler opp her og der, men blir for det meste liggende som en bare delvis uttalt bakgrunns- betingelse. Slike uavklarte teoretiske standpunkter er ikke uvanlig i innføringsbøker, men av en kapasitet som Neumann, som helt eksplisitt viser at han er klar over denne problematikken, har man lov til å forvente litt mer.

Når det er sagt, så er boken et kjærkomment bidrag til floraen av innføringsbø- ker i internasjonal politikk. Ikke bare er den original, kunnskapsrik og ofte morsom (en undervurdert pedagogisk styrke). Den pirrer og provoserer til ettertanke selv hos oss som har befattet oss med denne tematikken en god stund, noe denne anmeldel- sen i seg selv burde være bevis på. Slik jeg ser det er dette en god grunn i seg selv til å lese boken, både for studenter andre *smarties*.

Referanser

- Hvidsten, A. H. (2019). *Theorizing international relations: A dialectical approach*. Lexington Books.
- Neumann, C. B. & Neumann, I. B. (2017). *Power, culture and situated research methodology: Autobiography, field, text*. Springer.
- Neumann, I. B. (2019). *Concepts of international relations, for students and other smarties*. University of Michigan Press.
- Neumann, I. B. & Sending, O. J. (2010). *Governing the global polity: Practice, mentality, rationality*. University of Michigan Press.

⁸ Og videre: Kan Foucault være et rent analytisk arbeidsredskap for å analysere reproduksjonen av sosiale relasjoner helt uten noen politiske og normative ambisjoner om å forme disse relasjonene? Dersom man ikke kan unngå en politisk-normativ relasjon til det man skriver om, hva slags verdier ligger nedfelt i det teoretiske perspektivet som er valgt? Ser disse begrepene annerledes ut med foucauldianske briller?